

**גבריות חדשה :
מיפוי האידיאולוגיה של הגבר החדש בישראל ואפיונה**

חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה"

מאת
שרה שוכהנדלר

היחידה ללימודים בין-תחומיים
התכנית ללימודי מגדר

הוגש לסנט של אוניברסיטת בר-אילן

עבודה זו נכתבה בהדרכתם של:

ד"ר דני קפלן

החוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה והתכנית ללימודי מגדר, אוניברסיטת בר אילן

וד"ר אמיר רוזנמן

החוג לפסיכולוגיה, אוניברסיטת חיפה

לוחות

58.....	התפלגות ($N, %$) משתתפי המחקר על פי משתני הרקע	לוח 1
60.....	התפלגות העיסוק המקצועי של המשיבים על פי השאלה הפתוחה	לוח 2
61.....	סטטיסטיקה תאורית של פרטי שאלון גבריות חדשה*	לוח 3
64.....	מתאמים פנימיים ממוצעים של פרטי שאלון גבריות חדשה	לוח 4
65.....	קשר בין פריטי שאלון גבריות חדשה לבין רצייה חברתית	לוח 5
68.....	ניתוח גורמים : שאלון גבריות חדשה 28 פריטים עם 6 גורמים	לוח 6
69.....	מתאמים בין הגורמים לבין עצמם	לוח 7
71.....	ממוצעים וסטיות תקן של משתני המחקר	לוח 8
72.....	התפלגות ($N, %$) נבדקי המחקר על פי משתני הרקע	לוח 9
72.....	מתאמי פירסון בין גבריות חדשה לבין תווית עצמית של גבריות לא מסורתית ועם מידת החקירה של כיוון המשיכה המינית מגיל ההתבגרות	לוח 10
73.....	מתאם ספירמן בין השכלה, רמת דתיות, מצב כלכלי לבין גבריות חדשה	לוח 11
74.....	ממוצעי גבריות חדשה לפי סיווג העיסוקים של הולנד (Holland, 1958)	לוח 12
75.....	מבחן Scheffe גבריות חדשה ועיסוק מקצועי	לוח 13
76.....	השוואה בין התמות שהתקבלו במחקר מס' 1 לבין הגורמים שהתקבלו במחקר מס' 2	לוח 14
85.....	התפלגות ($N, %$) המשיבים במחקר על פי משתנים סוציו-דמוגרפיים ומשתני רקע	לוח 15
90.....	סטטיסטיקה תאורית של פרטי שאלון גבריות חדשה	לוח 16
91.....	הפריטים בשאלון גבריות חדשה וטעינויותיהם בגורמים	לוח 17
93.....	מתאמים בין הגורמים לבין עצמם	לוח 18
95.....	ממוצעים וסטיות תקן של משתני המחקר ($N=508$)	לוח 19
95.....	מתאם פירסון בין גיל לבין מדד גבריות חדשה, גבריות מסורתית, סקסזים מסורתי וסקסזים מודרני	לוח 20
96.....	מבחן Scheffe גבריות חדשה וקטגוריות גיל	לוח 21
96.....	מתאמים בין הגורמים של גבריות חדשה לבין גיל	לוח 22
97.....	מתאם ספירמן בין גבריות חדשה, גבריות מסורתית, סקסזים מסורתי וסקסזים מודרני לבין מצב כלכלי, השכלה, רמת דתיות, עמדות בתחום מדיני-ביטחוני וחברתי-כלכלי	לוח 23
98.....	מתאם ספירמן בין גורמי גבריות חדשה לבין מצב כלכלי, השכלה ורמת דתיות	לוח 24
99.....	מתאמי פירסון בין גבריות חדשה, גבריות מסורתית, סקסזים מסורתי וסקסזים מודרני	לוח 25
99.....	מתאמי פירסון בין תת-הסולמות של שאלות גבריות מסורתית לבין גבריות חדשה	לוח 26
100.....	ממוצעים וסטיות תקן של ערכי הפרט	לוח 27
100.....	מתאמים בין ערכים לבין גבריות חדשה	לוח 28
100.....	התפלגות העיסוקים בפועל וממוצע וסטיות התקן בציוני גבריות חדשה בחתך העיסוק המקצועי בפועל לפי המודל של הולנד (Holland, 1958)	לוח 29
101.....	התפלגות מדד גבריות חדשה בחתך של נטיות תעסוקתיות	לוח 30
102.....	מבחן Scheffe גבריות חדשה ועיסוק מקצועי	לוח 31
102.....	מתאם פירסון בין גבריות חדשה, גבריות מסורתית, סקסזים מסורתי וסקסזים מודרני לבין הטיפוסים התעסוקתיים	לוח 32
103.....	מתאם פירסון בין גבריות חדשה לבין תווית עצמית של גבריות לא מסורתית	לוח 33
104.....	רגרסיה היררכית לניבוי גבריות חדשה על ידי המשתנים הסוציו-דמוגרפיים	לוח 34
105.....	רגרסיה היררכית לניבוי גבריות חדשה על ידי גבריות מסורתית, סקסזים מסורתי וסקסזים מודרני	לוח 35
105.....	רגרסיה היררכית לניבוי גבריות חדשה על ידי ערכים, עמדות בתחום מדיני-ביטחוני וחברתי-כלכלי	לוח 36
107.....	רגרסיה היררכית לניבוי גבריות חדשה על ידי המשתנים התעסוקתיים	לוח 37
109.....	27 הפריטים הסופיים בשאלון גבריות חדשה (NMQ) לפי מקומם בגורמים שזוהו במחקר מס' 2, במחקר מס' 3 ובחתך התימות המקוריות שזוהו במחקר מס' 1	לוח 38
110.....		

תקציר

מטרת מחקר זה היא לבחון אמפירית את "אידיאולוגיית הגבריות החדשה", למפות ולהגדיר את מהותה, ערכיה ומאפייניה ולבנות כלי לזיהוי רמת ההזדהות עמה בקרב אוכלוסיית הגברים בישראל. באמצעות כלי זה נבחנו גם מאפיינים סוציו-דמוגרפיים ותעסוקתיים של גברים הדוגלים בגבריות חדשה.

גבריות חדשה (New Masculinity) איננה מושג חדש. זוהי גבריות שזוהתה כשונה מהגבריות המסורתית וכמאופיינת באידיאולוגיה ליברלית כבר במהלך שנות ה-90 (Messner, 1993). התמורות בשיח הגבריות הן תולדה של מהפכות חברתיות שהתרחשו בחברות מערביות החל בשנות ה-60 של המאה ה-20. במהפכות החברתיות הללו לקחו חלק קבוצות שחשו מדוכאות בידי ערכי הגבר הלבן כגון שחורים, נשים, הומוסקסואלים ולסביות וקבוצות אתניות אחרות (שטרנר, 2005). נוסף על אלו יש לציין גם את המהפכה הפסיכולוגית ואת השיח הפסיכולוגי שהתבסס בעקבותיה, את התחזקותה של האידיאולוגיה ההומניסטית והליברלית ואת תהליכי הגלובליזציה שהתרחשו מאוחר יותר. כל אלו יצאו כנגד תפיסות מסורתיות של גבריות ונשיות ויצרו סדר יום חדש שכלל בין היתר תמורות בתפיסות של הגבריות המסורתית, במעמדו של הגבר ובתפקידיו.

המושג גבריות חדשה, שהיווה אלטרנטיבה לגבריות המסורתית, נעשה שכיח בתקשורת הפופולרית, אולם נעדר כמעט לגמרי מהמחקר האקדמי שעסק בחקר הגבריות. במחקר האקדמי העדיפו להגדיר את הגבריות החדשה ולהתייחס אליה במסגרת המחקרים שעסקו בגבריות בשינוי ובמשבר הגבריות (Crisis of Masculinity) שהתחולל בחברה המערבית. ההתייחסות המפורשת בספרות המחקרית למושג גבריות חדשה הייתה מוגבלת ומצומצמת ועסקה בעיקר בהתרופפות מסוימת של נורמות גבריות מסורתיות.

למעשה, עד היום לא נערך מחקר מדעי מקיף בעולם ובישראל המגדיר מהי האידיאולוגיה של הגבריות החדשה ומהם הערכים המאפיינים אותה. סקירת הספרות מלמדת כי קיים ריבוי מושגים, ריבוי תפיסות ופערים לגבי מהות האידיאולוגיה של הגבריות החדשה. ממצא זה מעלה שאלה בדבר מהותה של אידיאולוגיית הגבר החדש והערכים העומדים בבסיסה. האם אידיאולוגיה זו מייצגת שינוי מהותי בתפיסות גבריות ויחסי מגדר, או שהיא מייצגת שינוי סגנוני ו"אופנה" חולפת? האם גבריות חדשה כוללת אימוץ אידיאולוגיה וערכים של שוויון ושינוי יחסי הכוח בין גברים לנשים ובין גברים לבין עצמם ברוח הפמיניזם, או האם מדובר באימוץ אידיאולוגיה וערכים הומניסטיים וליברליים, המציבים במרכז את האידיאל של מימוש עצמי ושל הגשמה עצמית כמטרה העיקרית של הגבר החדש? או אולי גבריות חדשה משלבת בין שתי אידיאולוגיות אלו? לאור זאת, המחקר הנוכחי נועד למפות ולמדוד את אידיאולוגיית הגבריות החדשה באופן שיטתי ומקיף.

עבודה זו כוללת שלושה מחקרים: מחקר מס' 1, שבו רואיינו 24 גברים, ומטרתו הייתה לזהות ולגבש את התמות המרכזיות המאפיינות את אידיאולוגיית הגבריות החדשה ולבנות כלי ראשוני למדידתה; מחקר מס' 2, שבו השתתפו 349 גברים, ומטרתו הייתה לזקק את הכלי שנבנה במחקר הראשון ולבחון את מהימנותו, כמו גם להתחיל בבסיס תוקפו. מטרת מחקר מס' 3, שבו השתתפו 500 גברים, הייתה הן לבצע תיקוף נוסף ורחב (תוקף מבחין ומתכנס) של הכלי לזיהוי הגבריות החדשה והן למפות את הערכים והעמדות של הגבריות החדשה בהתאם לממדים סוציו-דמוגרפיים, חברתיים ותרבותיים של אוכלוסיית הגברים היהודים בישראל. על בסיס שלושת המחקרים האלה גובשה הגדרה תאורטית לאידיאולוגיית הגבריות החדשה ונבנה כלי שמאפשר מדידה אופרציונלית שלה בקרב אוכלוסיית הגברים בישראל.

התמות העיקריות המאפיינות את אידיאולוגית הגבריות החדשה שהתגלו במחקר זה הן :

א. ערעור על הסדר החברתי והמגדרי הקיים, חשיבה ביקורתית ואי-קבלה כמובן מאליו של תכתיבים בנוגע לסדר החברתי והמגדרי ;

ב. שאיפה לאותנטיות, למודעות, להגשמה עצמית ולמציאת משמעות בחיים. משמעות זו אינה נשענת בהכרח על הישגים בקריירה ועל הישגים חומריים בהתאם לנורמות המסורתיות של גבריות, אלא על חיבור רגשי לנטיות האישיות, הפנימיות והייחודיות של הפרט. חתירה זו לאותנטיות ולמימוש עצמי מקרינה על בחירת העיסוק המקצועי וכן על הרצון לחוויה משמעותית בהורות ובטיפול בילדים ;

ג. גישה הוליסטית והכרה בחשיבות האיזון בין שטחי החיים השונים ומציאת "שביל הזהב" לצמצום המתחים ביניהם ;

ד. חשיבות התקשורת הבין-אישית, הדגשת הצורך בהקשבה ובקיום דיאלוג פתוח עם הסובבים, בביטוי רגשי משוחרר ופתוח עם הזולת, כולל יכולת לבטא רגשות ולא לנסות לצמצם ולהדחיקם ;

ה. הדגשת הקשר שבין גוף לנפש, העלאת המודעות האישית לצרכים, לרגשות, לרצונות לחולשות ולקשיים האישיים. הגבר החדש הוא בעל קשב וחיבור לגוף שנובע מאמונה כי הגוף הוא כלי ביטוי חשוב של האדם. הוא מאמין כי האדם צריך ללמוד על עצמו דרך הקשבה ושימת לב לגופו וכי העצמי בא לידי ביטוי מלא רק כאשר הגוף והנפש קשורים זה לזה ומתקשרים זה עם זה. מתוך מודעות, קשב וכבוד כלפי גופו, דואג הגבר החדש לשמור על גוף בריא וחיוני.

השוואה בין גבריות חדשה לגבריות מסורתית מראה כי גבריות חדשה היא תפיסה חלופית, אך לא הפוכה, לגבריות מסורתית. אידיאולוגית הגבריות החדשה מערערת על מרבית התמות המאפיינות את הגבריות המסורתית, למשל העדפת תקשורת פתוחה והבעת רגשות חמים כלפי הזולת על פני שליטה רגשית או חיבור רגשי וגופני למכלול החוויה המינית לעומת עיסוק רק בעמידה ביעדי ביצוע. אולם, לצד ההתנגדות והערעור על מאפיינים מרכזיים של גבריות מסורתית, ממצאי המחקר הנוכחי מצביעים על מורכבותו של המושג גבריות חדשה ועל שורשיו הנטועים עדיין בגבריות המסורתית. אמנם הגבר החדש מתנגד לפעול על פי האידיאל והתכתיב הגברי המסורתי, אך התנגדותו אינה נחרצת, והיא נעשית במקביל לשימור מרכיבים מסוימים של גבריות מסורתית.

נוסף על כך, השוואה בין גבריות חדשה לגבריות מסורתית מראה כי גבריות חדשה היא זהות אלטרנטיבית, שבממדים רבים ממוקמת בעולם תוכן שאינו נוגע כלל לגבריות מסורתית, וכאמור מדגישה את הצורך במימוש העצמי, בחיים אותנטיים ובתפיסה הוליסטית שבה מושם דגש על חשיבות החיבור בין גוף לנפש. ככלל, הגבר החדש מונע מהרצון להשתחרר מהגדרות, מציוויים ומתכתיבים שהחברה מציבה בפני גברים.

מאפיין בולט המגדיר את האידיאולוגיה של הגבריות החדשה הוא שזו מקושרת עם אימוץ עמדות פמיניסטיות. ממצא זה חשוב משום שהוא נותן מענה מסוים לדילמה שהועלתה על-ידי חוקרים רבים בתחום הגבריות שהביעו ספקות באשר לעומק השינוי המתרחש אצל גברים (Kimmel, 1995; Messner, 1993). על פי מחקר זה הגבר החדש מאמין, לפחות במידה, בערכים של שוויון הזדמנויות, חופש ופתיחות ומונחה על ידיהם. הוא ביקורתי כלפי יחסי הכוח המגדריים ושואף לשוויון מגדרי תוך מוכנות לוותר על הזכויות הנובעות ממעמדו ההגמוני של הגבר. הגבר החדש סבור שגברים יכולות להיות מוכשרות מגברים בתחומים שונים, למשל בעולם העבודה והקריירה, ואינו מאוים מכך שבת זוגו מצליחה יותר ממנו ומגיעה להישגים מקצועיים גבוהים משלו. כל אלו תומכים בהיותו של הגבר החדש בעל תפיסת עולם פמיניסטית. אולם, יש לסייג ולציין כי מדובר באידיאולוגיה ולא בהכרח בהתנהגות בפועל.

לגבי הקשר שבין גבריות חדשה לבין המשתנים הסוציו-דמוגרפיים, נמצאו קשרים מובהקים בודדים בלבד. ככלל, לא נמצאו קשרים בין השכלה, מצב כלכלי, ורמת דתיות לבין גבריות חדשה. לגבי משתנים מסויימים התקבלו ממצאים שונים בין מחקר מס' 2 למחקר מס' 3. במחקר מס' 2 נמצאו הבדלים בגבריות חדשה על פי משתנה נטייה מינית, המראים כי הומוסקסואלים וביסקסואלים גבוהים בגבריות חדשה לעומת הטרוסקסואלים. אולם במחקר מס' 3 לא נמצאו הבדלים בגבריות חדשה על פי הנטייה המינית. במחקר מס' 2 לא נמצאו הבדלים בגבריות חדשה על פי משתנה המצב המשפחתי, אך במחקר מס' 3 גרושים היו גבוהים בגבריות חדשה באופן מובהק בהשוואה לרווקים ולנשואים. במחקר מס' 2 לא נמצא קשר מובהק בין גיל לבין גבריות חדשה, אולם במחקר מס' 3 נמצא קשר חיובי מובהק בין השניים.

לאור העדרם של קשרים עקביים בין מרבית המשתנים הסוציו-דמוגרפיים שנמדדו במחקר זה, נראה שגבריות חדשה היא תופעה מורכבת שקשה לנבא אותה מתוך משתני רקע בסיסיים. לצד זה בולט הקשר שנמצא בין גבריות חדשה לבין משתנה מחוז המגורים. גברים במחוז תל אביב גבוהים בממדד הגבריות החדשה מגברים המתגוררים במחוזות ירושלים, צפון ודרום (אך אינם גבוהים באופן מובהק מגברים במחוזות מרכז וחיפה). ייתכן כי ההסבר לממצא זה טמון בהשפעותיו של תהליך הגלובליזציה ובפרט בהשפעתו של זה על יצירת "ערי עולם" (אצל שטרנר, 2010) המצויות במוקד הפעילות הכלכלית העולמית, שעליהן נמנית באופן מובהק גם תל אביב. רוב הגברים המתגוררים בערים אלו ומשתייכים לכפר הגלובאלי הם בעלי תפיסת עולם ליברלית, מתנגדים לרעיון שהמדינה מתערבת בחירות המחשבה של הפרט ומכתיבה את סגנון חייו. קונל (2009) מציינת כי גברים אלו, למרות שהם חיים בעולם גברי מובהק, הם בעלי תודעה ערה של שינוי, בעלי סובלנות גבוהה יותר למגוון תרבויות ואנשים, וחוסר וודאות מוגבר באשר למקומו של הגבר בעולם ובסדר המגדרי. כל אלו הם ממאפייניו הבולטים של הגבר החדש כפי שמופו במחקר הנוכחי, על כן ממצאי המחקר מרמזים על זיקה בין אורבניזציה גלובלית לבין אימוץ ערכי גבריות חדשה.

באשר לקשר שבין תעסוקה מקצועית לבין אימוץ גבריות חדשה, ההנחה שבקרב גברים העוסקים במקצועות "נשיים" מדד גבריות חדשה יהיה גבוה יותר בהשוואה לגברים במקצועות "גבריים" מסורתיים לא אוששה באורח שיטתי. התגלה במחקר זה כי קיים פער בין הנטייה התעסוקתית האישית של הגברים לבין בחירתם התעסוקתית בפועל. ממצא זה עשוי להציע הסבר לפער ולהעדר קשר שיטתי בין אימוץ אידיאולוגיה של גבריות חדשה לבין בחירה בעיסוקים "נשיים". לסיכום, ניתן להצביע על תרומתו של המחקר הנוכחי במספר היבטים. בהיבט התאורטי המחקר הנוכחי מציע הגדרה מגובשת ומקיפה של אידיאולוגיה הגבריות החדשה ושל הערכים המרכזיים שבבסיסה. חשיבותו של המחקר נעוצה בגישה הפוזיטיבית שנקטה, קרי חקירת תכני המושג גבריות חדשה באופן ישיר, ולא מתוך ניגוד לגבריות מסורתית או לנשיות כפי שנעשה ברוב המחקרים בתחום. בהיבט המתודולוגי, במחקר הנוכחי נבנה ותוקף כלי לזיהוי מידת ההזדהות עם אידיאולוגיה הגבריות החדשה באמצעות שאלון של דווח עצמי.

בהיבט היישומי על בסיס השאלון שגובש נערך מיפוי ראשוני של עוצמת ההזדהות עם האידיאולוגיה של גבריות חדשה בקרב מדגם של גברים יהודים במדינת ישראל. מיפוי זה מהווה בסיס לביצוע מחקרי המשך בעתיד לשם איתור של מגמות ותמורות באידיאולוגיה הגבריות החדשה בישראל ומעקב אחריהן. כמו כן, כיוון שאין נמצא בעולם כלי מקביל למדידת אידיאולוגיה של גבריות חדשה, ניתן יהיה לתקף אותו במחקרי המשך בחברות מערביות נוספות ולשלבו במחקרים עתידיים שיעסקו בתופעת הגבר החדש ויבחנו את הזיקה בין אידיאולוגיה זו לבין שורה ארוכה של משתנים נוספים.